

« zurück blättern vor »

KLUBA subst. f. (m.), ab 1475; auch *klob, kloba, klóba, klub, kłoba*. **1)** ‘Gelenk’ – ‘ruchome połączenie kości, staw’: 2.H.15.Jh. R LIII 61, STP *Gdysz wystupy <z> klubu si in iunctura cuiuscunqve membri dislocaretur.* ○ 1649 StarKaz 208, SP17 *Nie mogą [...] kości moie stać w swey klubie spokoim.* ○ 1780 Włodek Sł, MAY *Kłuba – staw w Ciele.* ○ [LBel.] vor 1808 L *Ręka z kluby wypadła.* – STP, CN, TR, L, SW (stp.). **2)** ‘Metallelement einer Waage, von dem das Zünglein bedeckt wird, wenn sich die Waage im Gleichgewicht befindet; übertr. Gleichgewicht, Ordnung; Schranken’ – ‘metalowy element wagi, z którym pokrywa się jeźyczek, gdy waga znajduje się w stanie równowagi; też przen. równowaga, porządek; (określone) granice’: 1543 RejRozpr F2, SPXVI A *fnadz co utráciłz ná to Kupiłby ták wiele zá to Bo gdy przydzie ná iednání Przedfięć woney klobie stánie.* ○ 1564 OrzQuin D, SPXVI *Wiemy co umieją Seymiki / ná których / duży słábego / śmiály mądrého / łatwie z kluby swéy wybija / ku swoiemu pożytku Seymikiem kieruiąc.* ○ 1564 Mącz 363d, SPXVI *Sacoma, Wagá w klobie stoyąca / prawa wagá.* ○ 1564 Mącz 467b, SPXVI *Trutina, Wagá / złota waszká / też kłobá v ważki.* ○ 1566 BiałKat 218v, SPXVI *s niego y złé / y dobré: w równey klóbie v niego / to ieft / źle czynić y dobrze.* ○ †1569 Rej, SW *Waga z klubu wybija.* ○ [LBel.] 1649 Wład 273/36, SZLESTW *Przyfzły unet do kluby Wodne náwigacye.* – (SŁA), SPXVI, MĄCZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP. **3)** *zostać w klubie; wypaść z kluby; wpaść do kluby etc.* ‘streng eingehalten werden; von der gewohnten Ordnung abweichen; in eine schwierige Lage geraten’ – ‘być ściśle przestrzegany; odstąpić od zwykłego porządku; wpaść w trudne położenie’: 1556–1557 DiarDop 86, SPXVI *iz z powinności urzędu terażniejszego naszego przestrzeceśmy tego powinni, aby to, co w statucie stoi, w klobie swej zostało a szeroko się nie rozciągato.* ○ 1564 OrzQuin T4, SPXVI *aby z klóby niewybijał iednostáynéy / pożytkiem włafnym swoim / Król wolności Bráćieý swéy.* ○ 1595 PowodPr 62, SPXVI *Iz tedy táka niezczefna wolność ieft przyczyną / iz v nas áni Bog / áni wiará [...] áni pokoy popopolity / w swey klobie stać nie może.* ○ 1597 CzahTr B3, SPXVI *Vyżrzateš z gory niewdzięczności moie / Zaczyneš mię wziął Pánie w kluby twoie.* ○ 1597 PaxLiz E, SPXVI *Máiętność spráwuiąc / ták opátrna byłá / W klubie zwykley trzymáiąc / nic nie rospofzylá.* ○ 1605 Petr.Pol. 41, L *Dobre to poftanowienie, kiedyby w swoiéy klubie stało.* ○ 1609 Warg.Wal 329, L *Karność obozową, w swąwolą obróconą, do własnéy klóby troché surowiéy przywodził.* ○ 1618 PsArPetrSEK 26, SP17 *Spořob nábywánia dořtátkow [...] ieft w swey klubie ogulny y powřzechny.* ○ (1658) 1769 Fred.Prz. 444, L *Co z kluby wyidzie, nawróć do porządku.* ○ 1673 PisMów II 41, SP17 *co z kluby wypadło in orbitam miłościwie wrocić*

obiecuięz. o 1684 Chrościń.Trąba D 4v *Część Węgrow przywiódł; do swey kluby stár[e]]y Powyrzucawszy z fortec wziętych, Begi.* o (1690–1695) Mitte 18. Jh. SiPas 208r *Cheąc... IkMSC aby dawna y z kluby swey wypadła wrocila się... Miłość y Podufałość. Umyślił... urazy odpuścić.* o 1728–1743 Nies. I 95, L *Ormianie iuż się od Unii rwać poczęli; aż za pracą biskupa znowu w prawowierną klubę wpadli.* o 1775–1806 Teat. 43c 157, L *Weż ięzyk w kluby.* o (vor 1792) 1951 Kit.Opis 592 *że przeto wyuzdana wolność tak daleko się rozbrykała, że z lada pozoru odważa się targać wszystkie węzły i kluby prawa i nie chce dopuścić, aby przez sejm stała się poprawa nietału i niemocy krajowej.* o (†1821) 1877 Zabł.Różne 383, DOR *Serce w twarde ktoś mi ujął kluby!* o (1832) 1833 D₃Przegląd 293-5, SJAM *kundlów psiarnia [...] Na związanego niedźwiedzia uderza, / Widząc że w kluby ujęto pysk zwierza.* o 1834 Fredro A.Śluby 33, DOR *Ale cóż ja mam robić? – Wziąć go lepiej w kluby, bo, mówiąc między nami, ten Gustawek luby wyrabia ze stryjaskiem, co mu się podoba.* o (1851) 1911 Norwid Zwolon 55, DOR *Tak cię za ucho porwę, i tak w kluby raz wezmę, że się nie wywiniesz łganiem.* o (1932–1934) 1950 Dąbr.M.Noce II 277, DOR *Widać się mocno w ostatnich latach rozkołatał, lecz teraz weźmie się w kluby.* o vor 1937 LSP *trzymać język w klubach = uważać na to, co się mówi.* – (SŁA), SPXVI, TR, L, SWIL (fig.), Sw, LSP, DOR. **4** ‘Hanf- oder Leinenbündel (als Maßeinheit)’ – ‘pek konopi lub lnu stanowiący jednostkę miary’: 1558 InwŻup 313, SPXVI *Item sciendum, quod canapum kloba, hoc est garszczi 30, per gr. tres.* o [LBel.] 1788 Przędz. 109, L *Lnu i konopi kluba albo kopa garści.* – (SŁA), SPXVI, L, Sw, LSP. **5** ‘Rolle eines Flaschenzug; Flaschenzug’ – ‘krążek z wyźłobionym na obwodzie rowkiem służący do podnoszenia w górę ciężarów; też cały wielokrążek’: 1564 Mącz 107d, SPXVI *Ergata, Wagá / Klobá álbo koło nieyákíe / którym ciężkie burdy á brzemoná wzgorę wściągáyq / zoraw náfzi zowq.* o 1569 BielSpr 61v, SPXVI *á ná drugi koniec defski / spuścili wielkie drzewo / kthore klobq wznosili.* o 1690 SolArch 17, SP17 *Przeprowadźiwszy linę przez klubę F u iednego końca T uwiązefz hak.* o 1743 BystrzInf R3v, SP17 *Machiny do ulżenia ciężaru [...] sę te: Drag profity [...] kotowrot: kluby y szruba.* o 1781–1783 Jak.Art. 5 295, L *kluba, krążek w silniach winduiących, maiący na okoł okręgu rowek wydrożony na linę, i sworzeń żelazny przechodzący przez szrodek.* o [arch.] 1923 Gemb. Uzbr. 287, DOR *Kozły, kluby, liny wieziono na jednym wozie; narzędzia szańcowe wieziono osobno.* – (SŁA), SPXVI, MĄCZ, CN, TR, L, SWIL, Sw, LSP, DOR (techn.). **6** ‘Vogelfalle’ – ‘potrzask na ptaki’: [einzQu.] 1584 CygMyśl F2v, SPXVI *Klobá ma być żelazna álbo drewniána ná moc.* – (SŁA), SPXVI, Sw (myśl.). **7** ‘Folterinstrument’ – ‘narzędzie tortur’: (1621) 1643 CN *Probá / náczyníe rozmáíte do ciągnienia złoczyńcow / ábo podęyrzánych dla wyćisńienia czégo od nich, klubá / kołowrot / drábiná /*

Skrzypiec. ○ 1780 Włodek Sł, *MAY Kluba – narzędzie do ciągnięcia złoczyńców*. ○ †1802 Pilch., Sw *Wkrótce wojsko w kłobę przywiódl*. ○ (†1812) 1953 Tremb.Polit. 130, DOR *Pierwej by zważyć na słusznej szali, nim w ostre kaźni wziąć kluby*. – (SŁA), CN, TR, L, SWIL (nieuż.), Sw (m.u.), LSP, DOR (hist.). ◇ **Var:** *klob* subst. m., [hapax] †1569 Rej, Sw – nur Sw (stp.); *kloba* subst. f., 1543 RejRozpr F2, SPXVI ○ 1595 PowodPr 62, SPXVI ○ [LBel.] 1767 Pilch.Sall. 197, L – (SŁA), SPXVI, TR, L, Sw; *klóba* subst. f., 1564 OrzQuin T4, SPXVI ○ [LBel.] †1802 Pilch., Sw – SPXVI, MĄCZ, L, Sw (m.u.); *klub* subst. m., 2.H.15.Jh. R LIII 61, STP – nur SPXVI; *kluba* subst. f., 1564 KochZg B, SPXVI – (SŁA), SPXVI, CN, TR, L, SWIL, Sw, LSP, DOR; *kłoba* subst. f., 1549 RejKup aa7v, SPXVI ○ [LBel.] 1564 Mącz 467b, SPXVI – SPXVI, MĄCZ. ◇ **Etym: 1)** mhd. *klobe* subst. m., ‘gabelförmiger Teil der Waage; Bündel, Büschel’, LEX, nur für Inh. 2, 4. 2) nhd. *Klobe* subst. m., ‘gabelförmiger Teil der Waage, auch übertr. Gleichgewicht, Ordnung; Maßeinheit u.a. für Flachs und Wolle; Rolle, auch der ganze Flaschenzug; Vorrichtung zum Vogelfang; Block zum Einspannen Gefangener’, GRI, nur für Inh. 2, 3, 4, 5, 6, 7. ◇ **Konk:** †*blok*, †*karb*, †*ryga*, †*ryza* II. ◇ **Der:** *klobka* subst. f., ‘ein Werkzeug; Lot; Schraubstock’, 1564 Mącz 192b, SPXVI *Libella, Mąta ważká też ołowna ważká / álbo klóbká ciefielska*. Zuerst geb. MĄCZ, nur für Inh. 2; *klobny* adj., [hapax] 1564 Mącz 363d, SPXVI *Aurum ad Sacoma appendere, Złoto aż do klobney miary przidzie wazić*. Zuerst geb. MĄCZ, nur für Inh. 2; *klubny* adj., ‘Flaschenzug-’, 1699 Wad.Dan. 183, L *Ciało w iunkturach niby w klubną szrubę sproftował*. ○ [LBel.] 1781–1783 Jak.Art. 3 13, L *Puzdro klubne*. Zuerst geb. L, nur für Inh. 5; *klubka* subst. f., ‘kleine Rolle; Eisenring mit Gewinde zum Einschrauben’, [hapax] (1904) 1920 Zarus.Żegl. 28, DOR *Na całym pokładzie znajdują się (...) rozsiane gęsto klubki (kółka żelazne, przytwierdzone do pokładu) ruchome (...) i nieruchome (...) służące do zaczepiania lin przy manipulacjach z żaglami, do wwiązywania przedmiotów na pokładzie etc*. Zuerst geb. TR, nur für Inh. 5. ♦ Inhalt 2 stammt direkt aus dem Deutschen; daraus entsteht Inhalt 3 als polnische Entwicklung, über die übertragene Bedeutung ‘Gleichgewicht’ und z.T. auch aus einer im Polnischen nicht belegten Bedeutung ‘Vorrichtung zum Fesseln von Menschen’ (SPXVI). Über die konkrete Bedeutung ‘Gleichgewicht an der Waage’ entwickelt sich Inhalt 1; Inhalt 4, 5 und 6 sind aus dem Deutschen. Inhalt 7 geht wohl auf die bereits genannte Vorrichtung zurück (vgl. auch Inhalt 5, bei dem Gewichte *gezogen* werden), scheint sich aber etwas später entwickelt zu haben; das Fehlen von Belegen zwischen CNAPIUS und 1780 kann (muß aber nicht) auf eine erneute Entlehnung hinweisen. Heute ist nur Inhalt 3 vorhanden (literarisch, gehoben), und zwar nur in Verbindung mit dem Verb *wziąć (się / kogoś w kluby)*, eventuell auch *trzymać (w klubach)*.